

ГРОМАДСЬКА
РАДА ПРИ
МЗС УКРАЇНИ

Razumkov
centre

Hanns
Seidel
Stiftung

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Думки і позиції експертів

Жовтень 2024

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

(Думки і позиції експертів)

Експертне дослідження, проведене Центром Разумкова і Громадською Радою при МЗС України за підтримки Фонду Ганса Зайделя, зосереджене на факторах, що впливають на зовнішньополітичне становище України, на перспективах і особливостях національної дипломатії та її важливої складової — європейської та євроатлантичної інтеграції¹.

Під час опитування представники експертної спільноти оцінювали характер і вплив світових тенденцій, рівень і дієвість зовнішньої допомоги, виокремлювали країни, які найбільшою мірою допомагають Україні у протистоянні російській агресії. Своєю чергою респонденти характеризували ефективність просування українською стороною власних інтересів та ініціатив на світовій арені, стан і проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції. Цікавими є думки фахівців щодо часових перспектив приєднання України до ЄС і НАТО.

В цілому результати проведеного експертного опитування дають підстави для наступних узагальнень і висновків.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Українська дипломатія в умовах війни діє на фоні та під впливом динамічних зовнішніх подій, швидкоплинних процесів глобального та регіонального рівнів, що містять виклики та загрози для нашої країни. Які зовнішні фактори найбільш негативно впливають на Україну? На думку експертів, у першу чергу це — **проблеми з поставками воєнної допомоги Україні (4,5 бали)**². В умовах критичної фази широкомасштабної війни ця сфера є пріоритетом № 1. Країни-союзники забезпечують вкрай важливу воєнну підтримку ЗСУ, але слід зазначити, що водночас обмежують оборонний потенціал України і ускладнюють ситуацію на фронті: а) дозовані і повільні поставки озброєння для ЗСУ; б) невирішеність питання щодо використання наданої далекобійної зброї на території країни-агресора; в) відмова від допомоги у знищенні російських ракет і безпілотної

авіації на західних кордонах України; г) тривале блокування Угорщиною воєнно-фінансової підтримки ЄС Києву тощо.

Іншим несприятливим зовнішнім фактором, на думку фахівців, є **складна передвиборча ситуація в США, невизначеність майбутнього зовнішньополітичного курсу Вашингтону (4,2 бали)**. Динаміка внутрішніх процесів у США містить виклик як для України, так і в більш глобальному контексті. Президентські вибори в США мають стратегічно важливе значення і для України, і для світової політики в цілому. Для України вага виборів обумовлена тим, що від США надходить значна частина воєнно-фінансової допомоги. Водночас Вашингтон є інтегруючим центром міжнародного протистояння російській агресії в Україні. У цьому плані не може не викликати занепокоєння суперечлива позиція кандидата в президенти Д. Трампа щодо шляхів і засобів завершення війни в Україні. Очевидно, що для України вкрай важливим є продовження після президентських

¹ Експертне опитування проведене з 30 вересня по 10 жовтня 2024 р. в рамках проекту «Експертно-аналітична підтримка діяльності МЗС України в контексті розвитку публічної дипломатії і зміцнення діалогу влади і суспільства», який здійснюється за підтримки Представництва Фонду Ганса Зайделя. Було опитано 69 експертів у різних областях України та м. Києві — народні депутати, представники міністерств, регіональних органів влади, державних і неурядових дослідницьких структур, викладачі вищих закладів освіти, незалежні експерти, науковці.

² Експерти оцінювали рівень негативного впливу за п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що впливу немає, «5» — дуже сильний вплив.

виборів проукраїнського курсу офіційного Вашингтона і збереження двопартійної підтримки Києва у протистоянні російській агресії.

Своєю чергою, серед негативних зовнішніх трендів експерти відзначають **неспроможність глобальних і регіональних структур безпеки запобігти ескалації конфліктів на світовій арені, зокрема, зупинити російську агресію (3,9 бали)**. На жаль, є підстави констатувати небезпечну девальвацію глобальних і регіональних структур безпеки. Широкомасштабна війна в Україні довела неспроможність цих інституцій адекватно реагувати на російську агресію, зупинити злочини окупантів в Україні. Діяльність ключової безпекової структури – Ради Безпеки ООН на українському напрямі заблокована країною-агресором, яка перетворила РБ ООН на «дискусійний майданчик», трибуну для розповсюдження фейків, відвертої брехні й абсурдних заяв. Водночас ОБСЄ також перебуває у кризовому стані, її намагання зупинити війну на континенті не вплинули на агресивну політику москви.

Фахівці також звертають увагу на негативний фактор **ускладнення політичної, соціально-економічної ситуації в Європі, посилення «втоми» від війни в Україні, активізацію правих сил (3,9 бали)**. Такі несприятливі тенденції обумовлені економічними проблемами, спричиненими війною в Україні, соціальним розшаруванням, рядом внутрішніх політичних факторів, а також міграційним навантаженням, у т. ч. через масштабний приплив біженців з України. Саме соціально-економічна проблематика (поступове накопичення «ресурсної втоми» в економіці ЄС, фактор міграції) провокує сплеск популізму і політичну турбулентність, є каталізатором ускладнень і кризових явищ в євроспільноті. Для України цей фактор набуває особливого значення напередодні започаткування переговорного процесу про вступ до ЄС.

На думку респондентів, значний негативний вплив спричиняє фактор **поляризації світової спільноти, поглиблення глобального протистояння демократичного світу і табору авторитарних держав (3,8 бали)**. Ця небезпечна тенденція відзначена експертами не випадково. Отже, останнім часом помітним є поглиблення розмежування – ідеологічного, політичного,

економічного між західним демократичним світом (США, ЄС, НАТО) і табором країн, де домінують авторитарні/тоталітарні тенденції, культ особи, нехтування правами людини (росія, Китай, КНДР, білорусь, Іран, Сирія). Посилилося нарощування військово-політичного співробітництва та координації дій держав авторитарного табору. Очевидними є намагання поступово трансформувати об'єднання БРІКС з «не західного» на «антизахідне». Така тенденція поляризації світової спільноти поступово набирає обертів і перетворюється на провідний геополітичний тренд, який визначатиме особливості та динаміку світових тенденцій у ближчій перспективі.

У запропонованому переліку фахівці також відзначають несприятливу тенденцію **ініціювання у світовому дискурсі планів припинення війни в Україні, що не відповідають інтересам України (3,6 бали)**. Це не є випадковим, з огляду на те, що останнім часом у світовому дискурсі посилилася псевдомиротворча популістська риторика, з'являються різного роду плани та ініціативи, які передбачають заморожування бойових дій на користь країни-агресора за рахунок інтересів України. Зокрема, у вересні в рамках сесії Генасамблеї ООН КНР і Бразилія ініціювали створення платформи «Друзі миру». Цей план («консенсус з 6 пунктів»), по суті, є спробою сформувати вигідну країні-агресору альтернативу українській Формулі миру і торпедувати проведення другого Саміту миру. Водночас посередницькі миротворчі послуги пропонують Індія, ОАЕ, Австрія тощо. Відтак, це актуалізує подальше просування українського мирного плану.

Дещо більш стримано експерти оцінюють вплив зовнішніх факторів, пов'язаних з війною на Близькому Сході (3,2 бали), загрозу конфлікту довкола Тайваню (3,2 бали), а також недружню політику керівництва Угорщини (3,2 бали). Проте, очевидно, що ці фактори прямо чи опосередковано впливають на спроможність країн-союзників здійснювати воєнну і фінансову допомогу Україні.

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА ТА ДОПОМОГА

З початком широкомасштабної агресії базовим пріоритетом української дипломатії є залучення зовнішньої підтримки та акумуляція необхідних ресурсів (воєнних, фінансових, матеріально-технічних) для опору збройній

російській інтервенції. Водночас важливе значення має політико-дипломатична солідарність з боку світової спільноти, зміцнення санкційного фронту проти країни-агресора, допомога українським біженцям тощо. Наскільки дієвою є зовнішня допомога Україні під час війни? Загалом оцінки експертів є переважно стриманими. При цьому слід зазначити, що результати нинішнього експертного опитування в цілому кореспондуються з даними попередніх досліджень Центру Разумкова³. Це свідчить про те, що проблеми, визначені фахівцями, набули сталого характеру.

Найбільш позитивно респонденти оцінюють допомогу українським біженцям — 4,2 бали⁴. У цьому плані варто нагадати, що ще у березні 2022 р. Рада ЄС ввела в дію Директиву про тимчасовий захист громадян України на території країн Євросоюзу. Цей механізм передбачає доступ до ринку праці, житла, соціального забезпечення, медичної допомоги, освіти для громадян України, які тимчасово перебувають у країнах ЄС. 25 червня 2024 р. Рада ЄС ухвалила рішення про продовження режиму тимчасового захисту для українських біженців до 4 березня 2026 р. Нині на території країн ЄС перебуває понад 4 млн громадян України.

Також загалом позитивно експерти оцінюють зовнішню фінансову допомогу (макрофінансові транші, кредити) — 4 бали. Війна, на жаль, перетворила Україну на реципієнта зовнішньої донорської допомоги. Нині фінансові транші від країн-партнерів покривають приблизно третину витрат українського бюджету, лівову частку якого складають витрати на оборону. З лютого 2022 р. бюджетна допомога з боку ЄС склала €32 млрд, а від США — \$23 млрд. Це дуже важлива зовнішня підтримка, яка допомагає утримати соціально-економічну стабільність, забезпечити необхідне фінансування соціальної сфери. У цілому загальна сума допомоги Києву від Брюсселя нині сягає €118 млрд⁵. Друга вагова частка зовнішньої підтримки надходить від США. Слід згадати й

про план допомоги Ukraine Facility на 2024–2027 рр. обсягом €50 млрд. Проте, залишається відкритим питання про конфіскацію заморожених активів країни-агресора на суму близько €300 млрд.

Гуманітарна допомога оцінюється у 3,9 бали. Це важливий напрям з огляду на колосальні фінансово-економічні втрати України, коли зруйновано понад 30% національної економіки, втрачено 3,5 млн робочих місць, окуповано понад 20% території. За оцінками Світового банку, через війну близько 29% населення перебувають на межі бідності⁶. Отже, гуманітарна допомога здійснюється у вигляді поставок з боку країн-партнерів, по каналах міжнародних організацій і фондів. У цьому контексті варто згадати про вагомий внесок союзників у відновленні української енергетичної інфраструктури і сприяння у підготовці до зимового періоду. Зокрема, з лютого 2022 р. Єврокомісія виділила €843 млн на програми гуманітарної допомоги в Україні.

Політичну солідарність і підтримку України на міжнародних майданчиках фахівці оцінюють у 3,8 бали. Країни колективного Заходу і міжнародні інституції з початку російської інтервенції у лютому 2014 р. проголосили і впровадили курс на засудження російської агресії та підтримку України. У період 2014–2024 рр. міжнародні структури ЄС, НАТО, G7, ГА ООН, ПАРЕ, ОБСЄ ухвалили низку резолюцій з вимогами зупинити російську інтервенцію, вивести окупаційні війська і забезпечити територіальну цілісність України. Країни-партнери: а) солідарно підтримують позиції України на міжнародних майданчиках; б) сприяють просуванню ініціатив Києва на світовій арені; в) докладають зусиль для політичної ізоляції країни-агресора тощо.

Ефективність воєнної допомоги (постачання озброєння, воєнної техніки і обладнання для ЗСУ), на думку фахівців, складає 3,5 бали. Як вже зазначалося вище, проблема регулярного і своєчасного постачання

³ Стратегічні партнери України (реалії та пріоритети в умовах війни). — Центр Разумкова, Національна безпека і оборона, № 3-4 2023 р. с. 92-110, https://razumkov.org.ua/images/2023/10/11/NSD193-194_2023_ukr_all.pdf.

⁴ Ефективність допомоги оцінювалася за п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що допомога є зовсім неефективною, «5» — дуже ефективною.

⁵ ЄС надав Україні допомоги вже на EUR118 млрд - віцепрезидент ЄК. — Інтерфакс, 17 вересня 2024 р., <https://interfax.com.ua/news/general/1014293.html>.

⁶ В Україні у бідності живе майже третина всього населення - Світовий банк. — Європейська правда, 31 травня 2024 р., <https://www.epravda.com.ua/news/2024/05/31/714505/>.

Україні зброї у необхідній кількості і за потрібною номенклатурою залишається актуальною і має вищий рівень пріоритетності. У презентованому Президентом України Плані перемоги саме військово-технічна західна підтримка має ключове значення. Так само як і ефективно і позбавлене обмежень використання усього комплексу західного озброєння, наданого Україні. Іншим важливим пріоритетом є модернізація і зміцнення українського військово-промислового комплексу, його ефективна інтеграція в систему оборонних індустрій Євросоюзу.

Досить стримано фахівці оцінюють ряд інших напрямів підтримки, зокрема, **сприяння здійсненню реформ в Україні (3,5 бали), допомогу у відбудові зруйнованих об'єктів в Україні (3 бали), запровадження санкцій проти країни-агресора (2,5 бали)**. Стосовно останнього пункту слід зазначити, що колективний Захід та ряд міжнародних інституцій з 2014 р. запровадили низку різноманітних санкцій, які згодом оновлювалися і розширювалися. Нині росія є найбільш підсанкційною країною світу. Загалом проти країни-агресора діє близько 17 тис. індивідуальних та секторальних санкцій.⁷ Завдяки цьому російська економіка за різними оцінками втратила \$400 млрд. Але, на жаль, з одного боку, санкції мають досить обмежений характер і загальний антиросійський санкційний фронт нараховує близько 40 країн світу. З іншого боку, Москва налагодила обхідні шляхи поставок продукції подвійного призначення з боку Китаю, інших країн Фзійського регіону. Отже, в загальному сенсі нинішня міжнародна санкційна політика на російському напрямі не спричинила економічних проблем такого рівня, які б примусили Кремль зупинити широкомасштабну агресію в Україні.

Своєю чергою респонденти переважно скептично характеризують **допомогу Україні з боку міжнародних організацій у протистоянні російській агресії**. Певний виняток складають: ЄС (4,1 бали), МВФ (3,6), НАТО (3,4) та Рада Європи (3). У цьому плані слід нагадати, що в березні 2023 р. росію вилучили зі складу ПАРЄ, однак це не вплинуло на країну-агресора. Отже, згадані структури

(та країни, що входять до їх складу) продемонстрували послідовну солідарність та підтримку Україні – військову, фінансову, політико-дипломатичну тощо.

Водночас, на думку експертів, допомога інших міжнародних інституцій є незадовільною та неефективною. Учасники опитування негативно охарактеризували діяльність Міжнародного Червоного Хреста (2 бали) і МАГАТЕ (2,1 бали). Найбільш критичним є ставлення до профільних безпекових структур. Отже, відповідну допомогу з боку ОБСЄ і ООН експерти оцінили по 1,9 бали. Такі оцінки пояснюються тим, що ці організації виявили неспроможність адекватно відреагувати на російську агресію. Як згадувалося вище, діяльність Ради безпеки ООН і ОБСЄ на українському напрямі була заблокована через право вето країни-агресора. Гуманітарні місії ООН і Міжнародного Червоного Хреста не мають доступу до окупованих територій. Більше того, чиновники Червоного Хреста посідають неприйнятну для України позицію щодо країни-агресора і скоєних нею злочинів⁸. Своєю чергою МАГАТЕ де-факто позбавлена контролю над ситуацією довкола захопленої російськими військами Запорізької АЕС. Також, в силу об'єктивних обставин і геополітичних чинників, вплив і допомога Україні з боку таких регіональних утворень, як ОЧЕС, є незадовільною.

Становлять інтерес оцінки рівня допомоги Україні у протистоянні російській агресії з боку країн світу. Із запропонованого переліку 36 країн світу фахівці виокремлюють коло країн, які, на їхню думку, найбільшою мірою допомагають Україні у протистоянні російській агресії.

Отже, експерти насамперед відзначають: **США (94,2%), Велику Британію (87%), Німеччину (79,7%), Литву (62,3%), Нідерланди (56,5%), Польщу (55,1%), Естонію (55,1%), Данію (46,4%), Чехію (40,6%), Латвію (39,1%), Францію (39,1%), Канаду (29%), Швецію (23,2%), Румунію (17,4%), Японію (15,9%) тощо**.

Очевидно, що на такі оцінки експертів впливає у т. ч. інформація про передачу з

⁷ Див. Сайт Кабінету Міністрів України, Прем'єр-міністр: Україна разом із партнерами прагне напрацювати єдину юридичну рамку для конфіскації російських активів, 27 лютого 2024 р., <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-ukraina-razom-izpartneramy-prahne-napratsiuvaty-iedynu-iurydychnu-ramku-dlia-konfiskatsii-rosiiskikh-aktyviv>.

⁸ Лубінець заявив, що міжнародний Червоний Хрест перетворився на адвоката росіян. – Українська правда, 27 квітня 2024 р., <https://www.pravda.com.ua/news/2024/04/27/7453305/>.

боку країн-союзників чергових пакетів військово-фінансової допомоги Києву. Зокрема, в цьому контексті слід згадати вересневу заяву президента США про рекордний пакет допомоги Україні у розмірі \$8 млрд. А також повідомлення про нещодавні чергові транші воєнної допомоги з боку Берліна і Лондона, поставки перших F-16 від Нідерландів, активну допомогу країн Балтії тощо.

Така ієрархія країн-союзників, які допомагають Україні, заслуговує на увагу, але при цьому слід мати на увазі наступні важливі обставини. *По-перше*, зрозуміло, що це далеко не вичерпний перелік країн, які здійснюють допомогу. До групи союзників України слід додати також інші країни ЄС та європейські держави, а також Республіку Корею, Австралію, Аргентину тощо. Варто згадати про 50 країн світу, які входять до групи «Рамштайн». Отже, експерти, відзначають ієрархію країн, що найбільшою мірою допомагають Україні у воєнній і фінансово-економічній сфері, але при цьому, очевидно, що для України також важливою є політико-дипломатична солідарність і підтримка її позицій на міжнародних майданчиках.

По-друге, геополітична ситуація довкола війни в Україні динамічно змінюється і коаліція країн-союзників теж трансформується. Однак при цьому слід насамперед мати на увазі те, що **в умовах війни, яка є небезпечною загрозою національній державності, суверенітету країни, саме характер і рівень підтримки України у протистоянні російській агресії з боку тієї чи іншої держави є головним критерієм стану двосторонніх відносин і перспектив партнерства.**

Нині серед країн світу спостерігається різне позиціонування і різне ставлення щодо війни в Україні і відповідно різний формат поведінки – від беззастережної всебічної підтримки і допомоги до дистанціювання і відсторонення від подій в Україні⁹.

УКРАЇНСЬКІ ІНІЦІАТИВИ: ДИПЛОМАТИЧНИЙ І БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІРИ

Серед різних ініціатив, що просуває Київ на світовій арені, експерти зосередили увагу на двох важливих напрямках – укладення двосторонніх угод про співробітництво у сфері безпеки з низкою країн світу і просування українською владою Формули миру з метою проведення другого Саміту миру орієнтовно наприкінці 2024 р. Отже, ідеться, з одного боку, про розширення військово-технічного партнерства з країнами союзниками, співробітництво у безпековій сфері, з іншого – про політико-дипломатичне примушення до миру країни-агресора.

У 2024 р. Україна уклала двосторонні угоди про співробітництво у сфері безпеки з низкою країн світу. Загалом станом на жовтень 2024 р. укладено 27 угод – 7 з країнами «G7», 19 з державами, що свого часу приєдналися до Вільнюської декларації, а також з ЄС¹⁰. Зокрема, 17 жовтня 2024 р. таку угоду Україна підписала з Грецією. До декларації також приєдналися Албанія, Болгарія, Кіпр, Північна Македонія, Чорногорія тощо.

Загалом ці угоди передбачають розвиток і поглиблення партнерства на різних безпекових напрямках, серед яких можна виокремити наступні: підтримка України на шляху інтеграції до ЄС і НАТО; допомога у розбудові сучасних, сумісних з НАТО Сил оборони, модернізація оборонно-промислового комплексу України; обмін розвідувальною інформацією; співпраця у сфері кібербезпеки; зміцнення макроекономічної стабільності; економічне відновлення України; допомога у продовженні реформ в Україні; санкції проти РФ тощо. Слід також додати, що в загальному сенсі ці документи зміцнюють і розширюють договірно-правову базу взаємовідносин з країнами-партнерами.

⁹ Більш детально див.: Зовнішня політика України в контексті геополітичних процесів. – Центр Разумкова, лютий 2024 р., <https://razumkov.org.ua/images/2024/02/29/2024-ПАКТ-5.pdf>.

¹⁰ На Вільнюському саміті НАТО 12 липня 2023 року лідери країн – членів Великої сімки погодили «Спільну декларацію про підтримку України». Текст цієї декларації підтримали лідери G7 – Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки, а також керівники Європейської ради та Європейської комісії.

Чи сприятимуть ці домовленості України у протистоянні російській агресії? Більшість респондентів (69,5%) зазначають, що двосторонні угоди про співробітництво у сфері безпеки тією чи іншою мірою сприятимуть зміцненню України у протистоянні країні-агресору. Разом з тим 18,8% з обережністю ставляться до практичних результатів укладання Україною таких двосторонніх угод. Аналізуючи оцінки фахівців, слід мати на увазі кілька важливих обставин.

По-перше, сама назва більшості угод розтлумачує, що йдеться не про гарантії безпеки, а про співпрацю у сфері безпеки й довгострокову підтримку України. Формалізація зобов'язань країн-партнерів покликана зменшити ризики «політичних штормів» у країнах-партнерах, що важливо з огляду на затяжний характер війни, посилення позицій правих сил у країнах Європи й досвід піврічного очікування пакету допомоги від США.

По-друге, ці угоди не ратифікують парламенти держав-підписантів. А, як відомо, виконання політичних домовленостей у довгостроковій перспективі гарантувати важко. Тож чи вистачить їх для підтримки України до моменту вступу в НАТО – питання відкрите. Для України підписання таких двосторонніх договорів – політична, матеріальна й моральна підтримка з результатом на перспективу. Отже, ключовим завданням Києва є посилення власних безпекових спроможностей.

Більшість експертів (62,3%) позитивно та скоріше позитивно оцінюють плани української влади провести другий Саміт миру наприкінці 2024 р. Однак чверть опитаних (26,1%) ставляться до таких планів скептично. Варто в цьому контексті нагадати, що після першого Саміту миру (15-16 червня, Швейцарія) 94 країни та організації приєдналися до спільного комюніке, яке, однак, стосується лише 3 з 10 пунктів української Формули миру: ядерна і продовольча безпека та звільнення українських полонених і депортованих, у т.ч. дітей.

Нині українська дипломатія на різних рівнях працює над організацією другого Саміту миру. Проводяться консультації і перемовини щодо формалізації складових Формули миру. Зокрема, 4 вересня 2024 р. відбулась онлайн-конференція, присвячена реалізації

пункту «Продовольча безпека», в якій взяли участь 75 країн-партнерів і міжнародних організацій із різних регіонів світу. Українська сторона розраховує ближчим часом підготувати спільний план з реалізації всіх пунктів Формули миру і провести другий Саміт миру в одній з країн Глобального Півдня наприкінці 2024 р. Пояснюється це тим, що цей регіон нині є ареною гострого протистояння альянсу країн демократичного світу і табору авторитарних держав.

Але очевидно, що організувати проведення другого саміту за сучасних обставин буде проблематично з огляду на ряд факторів, серед яких: ускладнення передвиборчої ситуації в США і невизначеність позицій Вашингтона у післявиборчий період; зростання у світовому дискурсі запиту на скоріше зупинення війни і поява на цьому фоні псевдоміротворчих ініціатив, про які ішлося вище. Водночас очевидно й інше – ці проблемні фактори примушують Київ і його партнерів активізувати просування і утвердження серед світової спільноти української моделі досягнення сталого миру.

У спрощеному вигляді позиція Києва полягає у тому, що основою для справедливого миру має стати Формула мира, а презентований нещодавно «План перемоги», адресований країнам-союзникам, має створити умови до примушення росії до переговорного процесу.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ І ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Інтеграція до ЄС і НАТО є одним з стратегічних пріоритетів зовнішньої політики України. **Більшість опитаних експертів (82,6%) загалом позитивно оцінюють євроінтеграційну політику української влади.** Для цього є підстави – країна в умовах широкомасштабної війни наполегливо продовжує проєвропейські реформи в різних сферах, поглиблює секторальне співробітництво з Брюсселем, виконує положення Угоди про асоціацію. Починаючи з червня 2022 р., після отримання статусу кандидата на вступ і пакету рекомендацій Єврокомісії, Україна, образно кажучи, «увімкнула турборежим» проєвропейських трансформацій. За два роки було здійснено ряд важливих кроків на європейському напрямі, серед яких – ухвалення пакетів базових законів з

адаптації національного законодавства до європейських норм в різних сферах; оновлення і перезавантаження вищих судових органів і антикорупційних інститутів, ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду тощо. Нині триває підготовка дорожніх карт з реформи державного управління і верховенства права.

У загальному плані думки і оцінки експертів свідчать про те, що діючій владі вдалося консолідувати зусилля держави та громадянського суспільства щодо вступу України до ЄС. При цьому слід зазначити, що російська агресія де-факто прискорила євроінтеграційні процеси в Україні, сприяла проєвропейському об'єднанню нації. Війна вкорінила в українському суспільстві ідею безальтернативності та незворотності руху до ЄС.

Нині триває активний підготовчий період для практичного запровадження переговорного процесу про вступ. Проведено серію міжміністерських нарад з реалізації рекомендацій Єврокомісії.

У вересні в Брюсселі відбулись скринінгові сесії ЄС-Україна за темами «Економічні критерії», «Фінансовий контроль», «Реформа державного управління» і «Функціонування демократичних інституцій», присвячені ключовому переговорному кластеру «Основи процесу вступу до ЄС». Загалом є підстави прогнозувати, що конкретні перемовини про вступ України почнуться на початку 2025 р. під час головування Польщі в Європейському Союзі.

Але очевидно, що цей фінальний етап приєднання країни до ЄС не буде простим і безпроблемним. Просування до євроспільноти ускладнюється і уповільнюється рядом внутрішніх і зовнішніх факторів, серед яких **77% опитаних експертів насамперед відзначають внутрішні проблеми** (недостатні темпи реформ, незадовільна боротьба з корупцією тощо). У цьому плані слід зазначити, що останнім часом простежуються певні позитивні зрушення зокрема у сфері боротьби з корупцією. Відбулось оновлення і перезавантаження системи антикорупційних інститутів, затверджена державна антикорупційна програма. Україна з 2013 р. по 2023 р. хоча й повільно,

але покращила на 11 пунктів позиції в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) і посідає 104 місце з-поміж 180 країн¹¹. Однак, проблема подолання корупції, що залишається в пріоритетах порядку денного, на жаль, набула особливої гостроти в умовах війни і потребує зосередження зусиль влади і суспільства.

Цілком зрозуміло, що серед зовнішніх причин, що заважають євроінтеграції, **65% експертів називають широкомасштабну агресію росії проти України**, окупацію окремих територій, великі соціально-економічні, людські втрати України. Очевидно, що російська експансія є найнебезпечнішим зовнішнім фактором впливу на європейську інтеграцію України. *По-перше*, Київ має зосереджувати величезний політико-дипломатичний, фінансово-економічний, кадровий потенціал на протистоянні російській широкомасштабній інтервенції. Ці ресурси могли б бути ефективно задіяні на євроінтеграційному напрямі. *По-друге*, війна уповільнила темпи реформ у рамках реалізації Угоди про асоціацію Україна-ЄС. *По-третє*, війна знизила інтерес і активність європейських бізнес-партнерів до розвитку контактів з воюючою країною через ризики і небезпеки для перспективних інвестицій і ведення бізнесу. *По-четверте*, війна перетворила Україну на реципієнта міжнародної донорської допомоги. В умовах тривалої «війни на виснаження», з огляду на обмежені внутрішні ресурси, європейська інтеграція вимушено забезпечується у скороченому масштабі¹².

Своєю чергою **60,9% фахівців серед негативних факторів відзначають гальмування євроінтеграції України з боку окремих країн ЄС**. Зрозуміло, що йдеться про офіційний Будапешт, який здійснює відверто недружню політику щодо України та її євроінтеграції, всіляко блокує і затримує військову і фінансову допомогу ЄС Києву, зловживаючи правом вето, принципом консенсусу при ухваленні рішень в рамках ЄС. Угорщина серед пріоритетів її нинішнього головування в ЄС жодним чином не згадала про війну в Україні. Водночас, говорячи про переговорні перспективи, слід мати на увазі не лише проблемний «угорський

¹¹ Індексі сприйняття корупції-23. – Укрінформ, 20 квітня 2024 р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3854442-indeks-spriynattakorupcii-2023.html>.

¹² Більш детально див.: Євроінтеграція в умовах війни: виклики і перспективи. – Центр Разумкова, грудень 2022 р., <https://razumkov.org.ua/images/2022/12/28/2022-MATRA-IV-KVARTAL-7.pdf>.

фактор», а й те, що Україні доведеться зіштовхнутися зі складними проблемами і вимогами з боку інших, насамперед східноєвропейських держав Євросоюзу.

Інші проблеми, на думку експертів, становлять меншу небезпеку для української євроінтеграції. Відтак, негативний вплив від ускладнення внутрішньої соціально-економічної ситуації в ЄС відзначили 27,5% опитаних; негативні геополітичні та гео-економічні тенденції у світі – 23,2%, а слабкість євроінтеграційної політики української влади – 20,3% учасників опитування.

Цікавими є оцінки фахівців часових рамок вступу України до ЄС. 2,9% експертів налаштовані досить оптимістично, вважаючи, що Україна приєднається до ЄС протягом 1-3 років. Своєю чергою, 13% відзначають більш тривалу перспективу у 3-5 років. Але більшість (59,4%) опитаних переконані, що Україна вступить до ЄС через 5-10 років. Слід додати, що 14,5% вважають реальним вступ до Євросоюзу через 10-20 років. Статистично незначима частка (1,4%) схильні думати, що цього ніколи не відбудеться.

У цьому плані необхідно підкреслити, що, з одного боку, досвід «вступних» переговорів інших європейських країн є досить специфічним і різноманітним, і його навряд чи варто застосовувати для оцінки тривалості перемовин щодо вступу України до ЄС. А з іншого боку, практика європейської інтеграції в умовах широкомасштабної війни є безпрецедентною в історії Євросоюзу. Разом з тим зрозуміло, що основний вплив на тривалість переговорного процесу будуть мати наступні фактори: агресивна російська війна проти України; вирішення внутрішніх проблем в нашій країні (у т. ч. боротьба з корупцією) і просування на шляху євро-реформ; здатність сторін до компромісів у різних сферах в контексті переговорного процесу; внутрішні політичні, соціально-економічні тенденції на теренах ЄС тощо.

Дещо менш оптимістичними є експерти щодо оцінок часових рамок вступу України до НАТО. Загальна картина прогнозів стосовно євроатлантичної інтеграції виглядає наступними чином. 8,7% респондентів вважають, що Україна приєднається до Альянсу впродовж 1-3 років. 14,5% переконані, що

це відбудеться через 3-5 років. Найбільша частка фахівців (36,2%) орієнтуються на термін 5-10 років. Але сумарно більше половини опитаних експертів (майже 60%) переконані, що це відбудеться протягом найближчих 10 років. Також слід звернути увагу на те, що значна частина (21,7%) опитаних утрималися від відповіді про імовірні терміни приєднання України до НАТО.

Зрозуміло, що вступ України до Північноатлантичного Альянсу залежить від припинення російської агресії проти України, оскільки країни НАТО навряд чи готові підтримати вступ нашої держави до блоку під час активної фази бойових дій. Але з іншого боку, поглиблення партнерства та активізація євроатлантичної інтеграції є основним фактором протистояння російській агресії. Варто додати, що саме наближення до Альянсу, зокрема отримання Україною запрошення до вступу, є ключовою складовою Плану перемоги, який нині українська сторона активно просуває серед країн-союзників. Очевидно, що нинішні проблеми і труднощі на шляху до Альянсу не є непереборними. Також очевидно й те, що альтернативи вступу України до НАТО не існує.

РЕЗЮМЕ. ДЕЯКІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ¹³

Результати опитування віддзеркалюють деякі важливі особливості нинішньої зовнішньополітичної ситуації. *По-перше*, експерти серед несприятливих зовнішніх тенденцій і подій відзначають насамперед хронічну проблему з поставками воєнної допомоги Україні. *По-друге*, достатньо стримано оцінюється допомога міжнародних інституцій у протистоянні російській агресії, насамперед профільних безпекових організацій. *По-третє*, загалом позитивно сприймаються ініціативи офіційного Києва щодо просування Формули миру і укладення довгострокових угод про співробітництво у сфері безпеки з країнами-партнерами. *По-четверте*, слід відзначити, що в експертному середовищі спостерігаються загалом оптимістичні очікування щодо просування України на шляху європейської і євроатлантичної інтеграції.

Зрозуміло, що це експертне опитування не може охопити всі напрями зовнішньої

¹³ В цьому підрозділі використовуються деякі пропозиції, вміщені в попередніх матеріалах Центру Разумкова, які нині залишаються актуальними.

політики, але його результати дають підстави для деяких висновків і рекомендацій. З огляду на російську агресію, виклики і загрози глобального і регіонального характеру українська дипломатія має зосередити зусилля на наступних стратегічних напрямках.

Пріоритетним завданням є максимальне сприяння зміцненню єдності та солідарності колективного Заходу у протистоянні загрозам на різних рівнях, зокрема: російській інтервенції в Україні, і гібридній експансії кремля в Європі; воєнно-політичній інтеграції альянсу агресивних авторитарних режимів, що провокують нестабільність в різних регіонах світу; відцентровим процесам в ЄС і НАТО тощо.

Важливими напрямками є: збереження і зміцнення консолідованої воєнно-фінансової підтримки країн-союзників; сприяння підвищенню технологічного рівня озброєння, що надається Україні і отримання дозволу її використання по цілях на території країни-агресора; розвиток за допомогою держав-партнерів національної оборонної промисловості, підвищення стійкості економіки в цілому. Загалом ідеться про зміцнення військово-технічного, економічного співробітництва з країнами колективного Заходу й іншими країнами-союзниками з різних регіонів світу, зокрема з Австралією, Японією, Республікою Корея тощо.

Актуальним вектором української зовнішньої політики є забезпечення умов для організації другого Саміту миру, орієнтовно наприкінці 2024 р. Нині на оперативному порядку денному — проведення в листопаді тематичних конференцій з опрацювання і узгодження пунктів Формули миру для створення єдиної спільної переговорної платформи з метою досягнення справедливого миру для України. Зокрема, важливим кроком має стати міжнародна тематична конференція щодо четвертого пункту Формули миру — звільнення полонених і депортованих, яка запланована наприкінці жовтня 2024 р. в Канаді. Імплементация Формули миру залежить від ефективного запровадження наявного політико-дипломатичного потенціалу України і її союзників, інструментів публічної дипломатії для організації другого Саміту миру і популяризації складових Формули миру в першу чергу на проблемних напрямках — Латинська Америка, Африка, Близький Схід, Індо-Тихоокеанський регіон тощо.

«Силовою складовою» загального мирного плану України є План перемоги, який офіційний Київ активно просуває на двосторонньому рівні та на міжнародних майданчиках. Зараз матеріалізація п'яти пунктів цього плану є пріоритетом національної дипломатії, профільних міністерств і відомств, парламенту, інститутів громадянського суспільства тощо. План перемоги передбачає утвердження нової якості партнерства з НАТО, зміцнення оборони України, розвиток її економічного потенціалу, зростання ролі у системі європейської безпеки тощо. У ньому поєднані тактичні і стратегічні компоненти, які потребують як оперативних рішень, так і дій, зорієнтованих на перспективу.

На американському напрямі ключовою проблемою є збереження проукраїнської політики та допомоги з боку офіційного Вашингтона. Для України в умовах тривалої російської агресії стратегічно важливим є утримання двопартійної підтримки в Конгресі та в цілому в американському істеблішменті. Українська сторона має максимально протидіяти спробам втягування Києва у внутрішньополітичні процеси в США і водночас продовжувати регулярний діалог з представниками обох партій. Водночас динаміка передвиборчих процесів в США, невизначеність подальшого зовнішньополітичного курсу обумовлює необхідність напрацювання певного плану політичних, безпекових, економічних заходів у випадку несприятливої поствиборчої трансформації політики США.

Стратегічним напрямом української дипломатії є інтеграція до ЄС і НАТО. У відносинах з ЄС очевидним пріоритетом на нинішньому етапі є підготовка до продуктивних переговорів про вступ, зокрема, відкриття кількох переговорних кластерів, насамперед, кластеру № 1 «Основи процесу вступу до ЄС». З цієї метою необхідно:

- ✓ узгодити дорожні карти з реформ верховенства права і державного управління, забезпечити ефективну реалізацію Національної програми адаптації законодавства України до права ЄС;
- ✓ прискорити реалізацію реформ на найбільш «чутливих» для ЄС напрямках — вдосконалення діяльності антикорупційних органів, реформа національного судочинства, функціонування демократичних інститутів, забезпечення основних прав і свобод тощо;

- ✓ здійснювати подальше інституційне та кадрове зміцнення урядових структур відповідальних за євроінтеграцію, активізувати співробітництво державних інституцій і профільних неурядових аналітичних центрів, які займаються проблемами євроінтеграції, тобто здійснювати ширше залучення громадськості до переговорного процесу;
- ✓ забезпечити максимальну прозорість і публічність переговорного процесу, у т. ч. оприлюднення регулярних проміжних урядових звітів;
- ✓ реалізувати імплементацію положень Угоди про асоціацію Україна-ЄС на найбільш проблемних напрямках – транспорт, фінансове співробітництво і боротьба з шахрайством, захист прав споживачів тощо;
- ✓ запровадити адресну і гнучку регіональну політику, яка передбачатиме мінімізацію і подолання існуючих і ймовірних проблем у відносинах насамперед з країнами Східної Європи (Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина, Болгарія тощо), у т. ч. в ході переговорного процесу про вступ;
- ✓ спільно з країнами-союзниками й інституціями ЄС здійснювати заходи з мінімізації антиукраїнської політики керівництва Угорщини, спрямованої на блокування руху України до ЄС.

У сфері євроатлантичної інтеграції політико-дипломатична активність зосереджуватиметься на наступних напрямках. *Перше.* Обговорення і з'ясування з країнами-союзниками складових Плану перемоги, насамперед поглиблення і формалізації партнерства з НАТО. Очевидно, ці дискусії мають відбуватися публічно, на різних рівнях, у т. ч. парламентському, а також із залученням представників громадянського суспільства. Водночас важливим є наповнення конкретним змістом рамкових угод про співробітництво у сфері безпеки, які Україна уклала з низкою держав-партнерів, членів Альянсу. Тобто ідеться про розробку і реалізацію пакетів міждержавних і міжвідомчих домовленостей, контрактів, спільних програм з військово-технічного співробітництва

в рамках довгострокових зобов'язань держав-союзниць.

Друге. Пріоритетним напрямом є ефективне виконання плану заходів з імплементації розділів адаптованої Річної національної програми на 2024 р., а також відповідних зобов'язань України з реформування оборонного сектору, що містяться в згаданих угодах про співробітництво у сфері безпеки. Зокрема, ідеться про посилення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки, підвищення ефективності та прозорості оборонних інституцій і промисловості, вдосконалення розвитку збройних сил тощо.

Третє. Важливим є продуктивне використання механізмів Ради Україна - НАТО для координації дій на світовій арені, з'ясування напрямів і пріоритетів внутрішніх реформ в Україні та спільного моніторингу ефективності їхньої реалізації.

Також важливою сферою є формування комплексної державної політики щодо «нової української діаспори», тобто українських біженців насамперед на теренах ЄС. З огляду на масштабність проблеми та її значимість для України, очевидно, доцільною є організація окремого державного органу, про що було заявлено Президентом України. Очевидно, слід забезпечити розробку МЗС цільової програми, яка б координувала діяльність дипломатичних представництв України та організацій діаспори (Світовий конгрес українців), передбачала би системну роботу з українськими біженцями.

Підсумовуючи, слід зазначити, що головними завданнями української дипломатії є зміцнення консолідації та єдності країн демократичного світу, посилення довгострокової політичної, воєнно-фінансової допомоги та підтримки з боку держав-союзників і міжнародних інституцій, ефективна реалізація стратегічно важливих для України ініціатив проведення другого Саміту миру і матеріалізація Плану перемоги. Водночас в умовах тривалої війни все більшого значення набуває фактор зміцнення внутрішньої стійкості і єдності української нації, оборонних можливостей країни, більш активне залучення потенціалу суспільства, здійснення успішних реформ.

НАСКІЛЬКИ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ ЗОВНІШНІ ПОДІЇ І ПРОЦЕСИ НЕГАТИВНО ВПЛИВАЮТЬ НА УКРАЇНУ? середній бал*		
	Середній бал	Важко відповісти, %
Проблеми з поставками воєнної допомоги Україні, невирішеність щодо використання західної зброї на території росії	4,5	7,2
Загострення передвиборчої боротьби в США. Невизначеність майбутнього зовнішньополітичного курсу Вашингтона	4,2	1,4
Ускладнення політичної, соціально-економічної ситуації в Європі, посилення «втоми» від війни в Україні, зміцнення позицій правих сил тощо	3,9	0,0
Неспроможність глобальних і регіональних структур безпеки запобігти ескалації конфліктів на світовій арені, зокрема, зупинити російську агресію	3,9	5,8
Поляризація світової спільноти, поглиблення глобального протистояння демократичного світу і табору авторитарних держав (зміцнення партнерства росії, Китаю, Ірану, КНДР)	3,8	1,4
Ініціювання у світовому дискурсі планів припинення війни в Україні, що не відповідають інтересам України	3,6	0,0
Війна на Близькому Сході – кризова ситуація в Секторі Гази, бойові дії Ізраїлю проти ХАМАС і Хезболли, операція країн Заходу проти хуситів	3,2	1,4
Тривале протистояння США-Китай, що набуває ознак системної кризи. Загроза конфлікту довкола Тайваню	3,2	0,0
Недружня політика керівництва Угорщини, блокування офіційним Будапештом допомоги ЄС Україні, процесу її євроінтеграції	3,2	0,0
Посилення гібридного впливу росії у Молдові та Грузії напередодні виборів	2,8	0,0

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що впливу немає, «5» – дуже сильний вплив.

ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ? середній бал*		
	Середній бал	Важко відповісти, %
Допомога українським біженцям	4,2	0,0
Фінансова допомога (макрофінансові транші, кредити)	4,0	1,4
Гуманітарна допомога	3,9	0,0
Політична солідарність і підтримка України на міжнародних майданчиках	3,8	1,4
Воєнна допомога (постачання озброєння, воєнної техніки і обладнання для ЗСУ)	3,5	0,0
Сприяння здійсненню реформ в Україні	3,5	1,4
Сприяння відбудові зруйнованих об'єктів в Україні	3,0	4,3
Запровадження санкцій проти країни-агресора	2,5	1,4

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що допомога є зовсім неефективною, «5» – дуже ефективною.

**ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ДОПОМОГУ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНІ
У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ?**

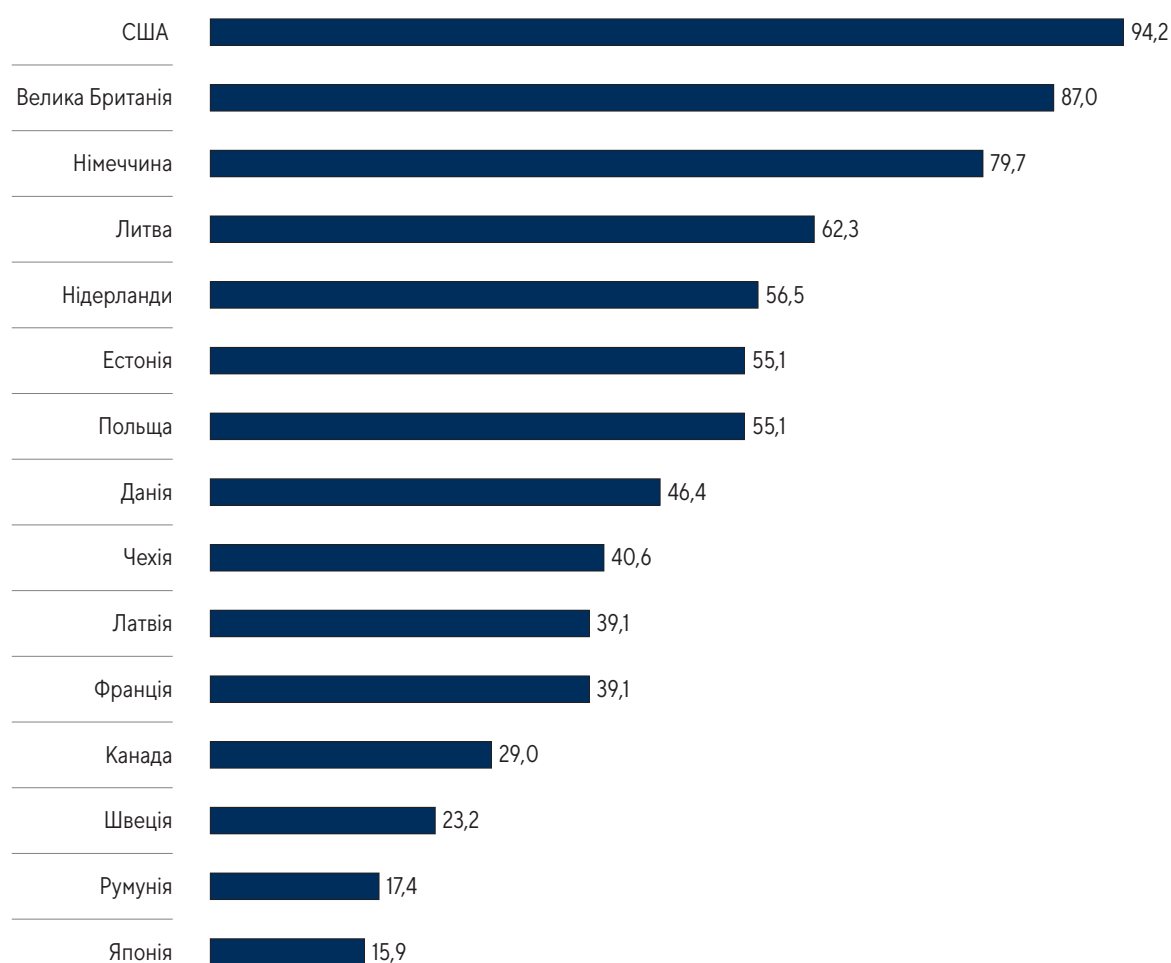
середній бал*

	Середній бал	Важко відповісти, %
ЄС	4,1	0,0
Міжнародний валютний фонд (МВФ)	3,6	8,7
НАТО	3,4	0,0
Рада Європи	3,0	1,4
МАГАТЕ	2,1	4,3
Міжнародний комітет Червоного Хреста	2,0	4,3
ООН	1,9	1,4
ОБСЄ	1,9	2,9
ОЧЕС	1,5	20,2

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що допомога є зовсім неефективною, «5» – дуже ефективною.

ЯКІ КРАЇНИ НАЙБІЛЬШОЮ МІРОЮ ДОПОМАГАЮТЬ УКРАЇНІ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ?*

% опитаних експертів

* Респондентам пропонувалося обрати не більше восьми країн з наведеного переліку.

ЯКІ КРАЇНИ НАЙБІЛЬШОЮ МІРОЮ ДОПОМАГАЮТЬ УКРАЇНІ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ?*

% опитаних експертів

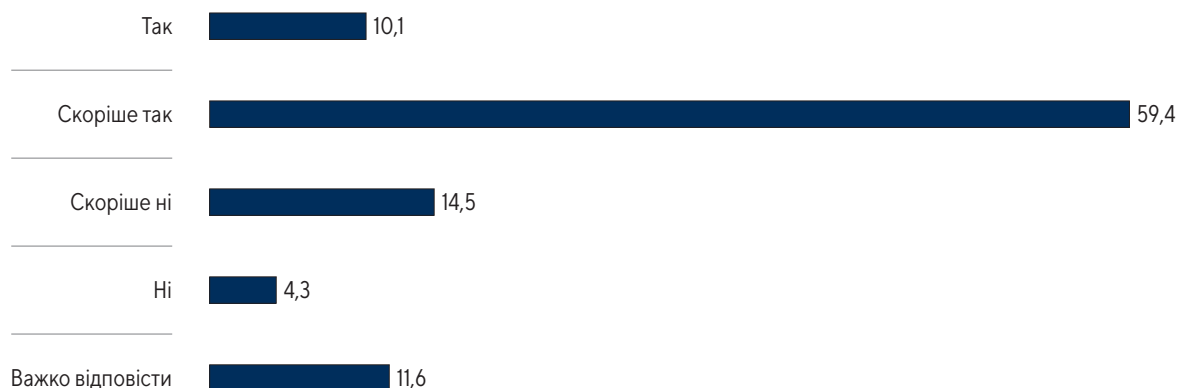
(продовження)

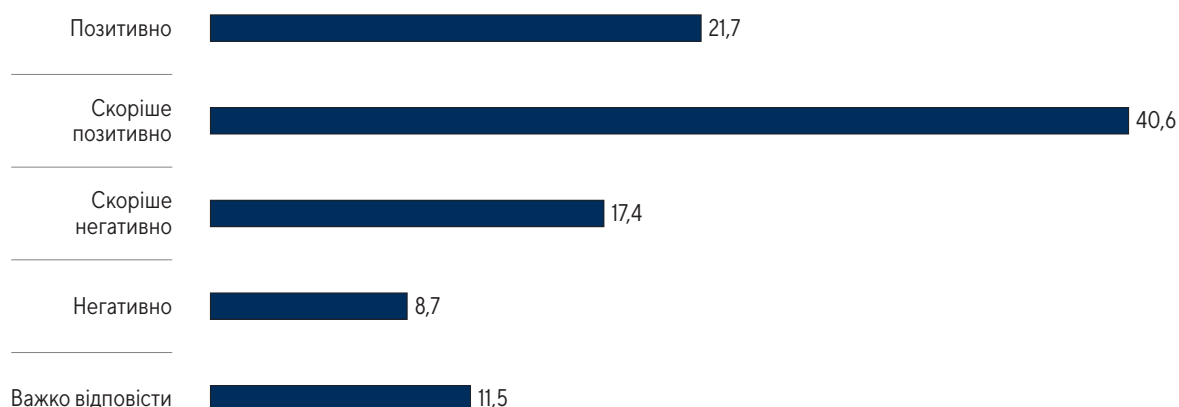
* Респондентам пропонувалося обрати не більше восьми країн з наведеного переліку.

**У 2024 р. Україна уклала двосторонні угоди про співробітництво у сфері безпеки з низкою країн світу.
ЧИ СПРИЯТИМЕ ЦЕ ЗМІЦНЕННЮ УКРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ?**

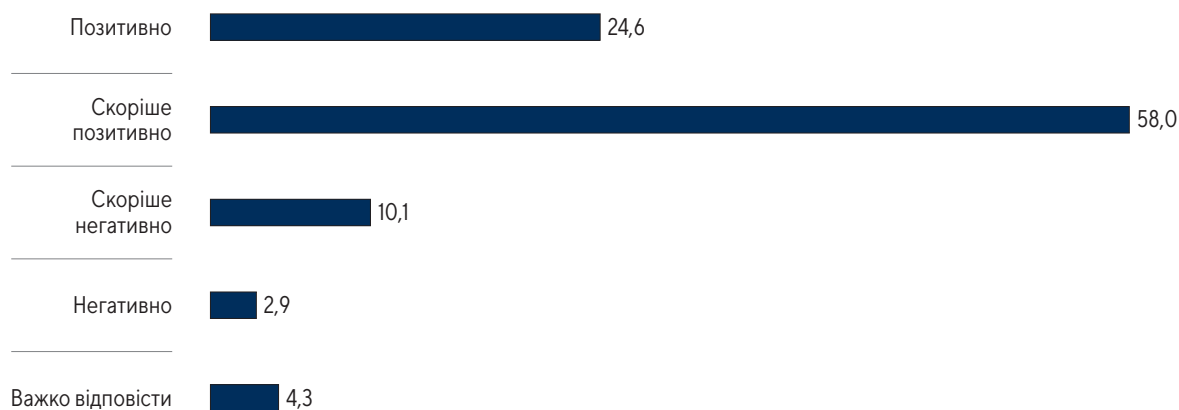
% опитаних експертів

ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ ПЛАНИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОВЕСТИ ДРУГИЙ САМІТ МИРУ НАПРИКІНЦІ 2024 р.?

% опитаних експертів

ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ?

% опитаних експертів

ЩО НАЙБІЛЬШОЮ МІРОЮ ПЕРЕШКОДЖАЄ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС?*

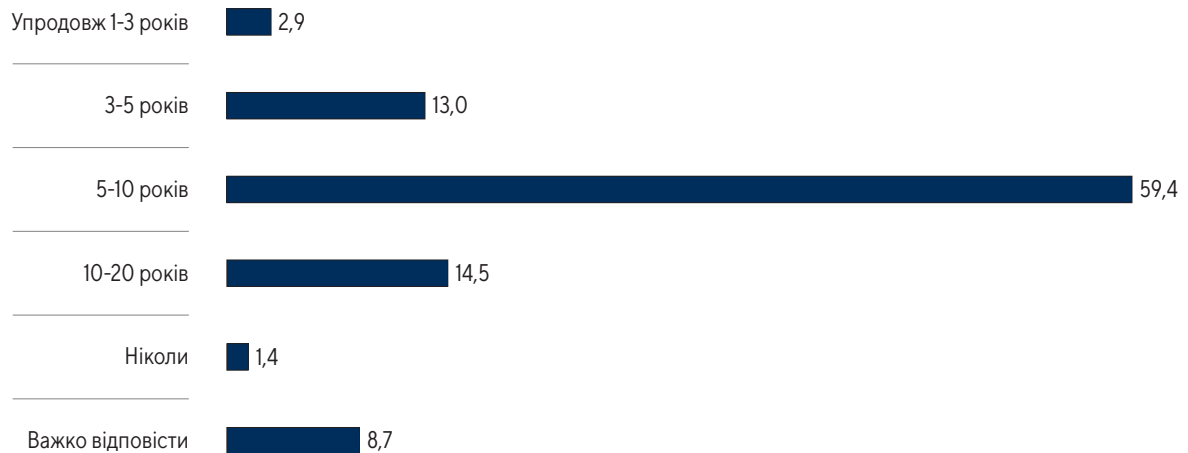
% опитаних респондентів

Внутрішні проблеми в Україні (недостатні темпи реформ, незадовільна боротьба з корупцією тощо)	76,8
Широкомасштабна агресія росії проти України, окупація окремих територій, великі соціально-економічні, людські втрати України	65,2
Гальмування євроінтеграції України з боку окремих країн ЄС	60,9
Ускладнення внутрішньої соціально-економічної ситуації в ЄС	27,5
Негативні геополітичні та гео економічні тенденції у світі	23,2
Слабкість євроінтеграційної політики української влади	20,3
Інше	1,4
Важко відповісти	0,0

* Респондентам пропонувалося обрати не більше трьох варіантів відповіді.

КОЛИ УКРАЇНА ЗМОЖЕ ВСТУПИТИ ДО ЄС?

% опитаних експертів

КОЛИ УКРАЇНА ЗМОЖЕ ВСТУПИТИ ДО НАТО?

% опитаних експертів

